

ISSN (print) 2708-7530

Наукові перспективи № 4(34) 2023

СЕРІЯ «Психологія»

УДК 364.65+355.01

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-4\(34\)-514-526](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-4(34)-514-526)

Борисова Юлія Володимирівна кандидат соціологічних наук, доцент, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, пр-т Гагаріна, 72, м. Дніпро, 49010, тел.: (067) 953-89-64, <https://orcid.org/0000-0001-9623-612X>

Літвінов Олексій Володимирович кандидат наук з державного управління, генеральний директор громадської організації, «Інститут громадської експертизи», м. Дніпро, 49102, тел.: (099) 099-17-14, <https://orcid.org/0000-0002-7030-4355>

ОЦІНКА ПОТРЕБ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ДОСВІД ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО РЕГІОНУ

Анотація. Внаслідок повномасштабної агресії рф проти України мільйони людей були вимушені залишити свої домівки, перемістившись в межах країни або ж виїхавши за кордон. Зміна місця і умов проживання, втрати і стан невизначеності роблять вимушених переселенців соціальною категорією, вразливою щодо ризиків опинитися в складних життєвих обставинах (СЖО) а, отже, потребуючою соціальних послуг, психологічної підтримки, юридичного супроводу задля упередження, подолання або мінімізації наслідків СЖО. Для визначення потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в соціальних послугах здійснюється оцінка потреб – процес систематичного збору та аналізу інформації від осіб та / або сімей у громаді про їхні потреби або про невідповідності між їхньою поточною життєвою ситуацією та очікуваннями чи побажаннями [1, с.61].

Одним з інструментів оцінки потреб внутрішньо переміщених осіб, що тимчасово перебувають в приймаючих громадах або інтегруються з перспективою тривалішого чи постійного проживання в них, є опитувальні методи – роздаткове анкетування, онлайн-опитування, експертні оцінки, фокусовані групові та глибинні інтерв'ю. Визначення потреб вимушених

переселенців в послугах психологічного і медичного характеру передбачатиме також використання психодіагностичного інструментарію. Суб'єктом оцінки потреб ВПО виступає уповноважений орган (відділ / департамент соціального захисту населення виконавчого комітету міської або селищної ради) або інститут громадянського суспільства, якому ці повноваження було делеговано [2, с. 24].

Вчасна, всебічна і об'єктивна оцінка потреб забезпечуватиме їх якомога більш повне та адекватне задоволення і, таким чином, мінімізацію або недопущення можливих негативних наслідків вимушеного переміщення.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, оцінка потреб, соціальні послуги, об'єднані територіальні громади, складні життєві обставини, опитувальні методи.

Borisova Yuliya Volodymyrivna Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Dnipro National University named after Oles Honchar, 72 Gagarin Avenue, Dnipro, 49010, tel.: (067) 953-89-64, <https://orcid.org/0000-0001-9623-612X>

Litvinov Oleksiy Volodymyrovych Candidate of sciences in public administration, general director of the public organization, "Institute of Public Expertise", Dnipro, 49102, tel.: (099) 099-17-14, <https://orcid.org/0000-0002-7030-4355>

ASSESSMENT OF THE NEEDS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS: THE EXPERIENCE OF TERRITORIAL COMMUNITIES OF THE DNIPROPETROVSK REGION

Abstract. As a result of the Russian Federation's full-scale aggression against Ukraine, millions of people were forced to leave their homes, moving within the country or going abroad. Change of place and living conditions, losses and a state of uncertainty make forced migrants a social category vulnerable to the risks of finding themselves in difficult life circumstances (DLC) and, therefore, in need of social services, psychological support, and legal support for DLC prevention, overcoming or minimizing. To determine the needs of internally displaced persons (IDP) in social services, a needs assessment is carried out - a process of systematic receiving and analyzing of information from individuals and / or families in the community on their needs or on discrepancies between their current life situation and expectations or wishes [1, p. 61].

One of the tools for assessing the needs of internally displaced persons temporarily staying in host communities or integrating with the prospect of longer or permanent residence in them, are survey methods – questionnaires, online

surveys, expert assessments, focused group and in-depth interviews. Identification of needs of forced migrants in psychological and medical services also involves the use of psychodiagnostic tools. The subject of assessment of IDP needs is an authorized body (department of social protection of the population of the executive committee of the city or village council) or a civil society institute to which these powers have been delegated [2, p. 24].

A timely and comprehensive assessment of needs will ensure their full and adequate satisfaction and, thus, minimize or prevent the possible negative consequences of forced displacement.

Keywords: internally displaced persons, needs assessment, social services, united territorial communities, difficult life circumstances, survey methods.

Постановка проблеми. В системі заходів із забезпечення належних умов життєдіяльності ВПО в приймаючих громадах оцінка потреб посідає дуже важливе місце. Якщо нормативні критерії життєзабезпечення людини або сім'ї, визначені експертами статистичним та / або розрахунковим шляхом і закріплені в законодавстві, окреслюють гарантований державою мінімум соціальних послуг, то фактичні потреби в матеріальних і нематеріальних благах і послугах варіюватиме залежно від конкретної життєвої ситуації отримувача або групи отримувачів. Останній аспект потребує спеціальної уваги і може бути уточнений за допомогою процедури оцінки потреб. Завдяки своїй специфіці цей процес, здійснюваний в умовах конкретної громади, враховуватиме потреби ВПО у соціальних послугах контекстно, тобто з урахуванням наявних соціальних ресурсів громади – їх доступності, достатності та доцільності.

Враховуючи те, що кожен тилловий регіон України, який прийняв ВПО з початку повномасштабного вторгнення, має свою специфіку в питаннях задоволення потреб ВПО, потребує висвітлення стан діяльності зі сприяння інтеграції ВПО в конкретних громадах крізь призму оцінок ВПО щодо наявних потреб та ступеню їх задоволення суб'єктами відповідної діяльності (органами місцевого самоврядування, вітчизняними та міжнародними неурядовими організаціями, суб'єктами волонтерського руху та ін.). У теоретичному аспекті зазначений напрям аналізу соціальних проблем інтегрований у соціальні дослідження війни, яка «не асоціюється винятково з політичними явищами, що відбуваються на певній території – вона охоплює всі сфери суспільства – економічну систему, змінює культурний склад життя та впливає на соціальну систему суспільства; війна вплинула абсолютно на кожного українця – масштаби та вектори цього впливу можна зрозуміти завдяки спілкуванню з тими, що стикається з війною безпосередньо» [3, с. 164]. У

методологічному аспекті процедура і методи оцінки потреб є системою фахової діяльності, яка потребує постійної рефлексії щодо ефективності в конкретних умовах, постійного розвитку і вдосконалення на основі узагальнення практичного досвіду застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціологічну оцінку становища переміщених осіб в умовах російської агресії, включаючи їх матеріальні та нематеріальні потреби, забезпеченість житлом, плани на майбутнє, проблему зайнятості, ставлення до діяльності органів влади та місцевих громад із забезпечення гуманітарних потреб, подано у інформаційно-аналітичній доповіді за результатами дослідження, проведеного Центром Розумкова у 2022 р. (керівник проєкту – О.Пищуліна) [3]. Рекомендації з підготовки й впровадження волонтерських ініціатив на місцевому рівні, включаючи етап оцінки потреб громади, надано в роботі «Менеджмент волонтерських програм» (авторський колектив – Т.Журавель, Т.Лях, В.Колосюк, К.Пуха, В.Янковець) [1]. Нормативно-правові та методичні засади оцінки потреб ВПО конкретизовано в «Посібнику із визначення потреб населення об'єднаної територіальної громади у соціальних послугах» [2]. Питання надання психосоціальної допомоги внутрішньо переміщеним сім'ям, кроки у взаємодії з клієнтом при зборі інформації, плануванні та наданні допомоги соціальним працівником, психологом віддзеркалені в посібнику для практиків соціальної сфери (автори – М.Грудій, Л.Мельник, Г.Остапчук, Ю.Пилипас, І.Семенко) [4].

Соціологічні дослідження з проблем реалізації гуманітарної політики у воєнний час, становища різних груп населення України, в т.ч. переміщених осіб, проводилися такими організаціям, як Info Sapiens в Україні [5], Фонд «Демократичні ініціативи» ім.Ілька Кучеріва спільно з Центром політичної соціології [6], Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) [7], панеллю «Власна думка» за підтримки Інституту соціології НАН України [8] та іншими.

Мета статті – висвітлення результатів дослідження потреб ВПО в умовах приймаючих громад Дніпропетровського регіону.

Виклад основного матеріалу. Соціологічне дослідження потреб людей, які, рятуючись від війни, вимушені були змінити місце проживання і перемістилися до Дніпропетровщини (або в її межах в більш безпечні райони), здійснювалося у жовтні-листопаді 2022 р. і охопило чотири тиллові громади Дніпропетровської області: Царичанську (272 особи), Троїцьку (99 осіб), Могилівську (224 особи), Васильківську (248 осіб). Таким чином, всього за допомогою методу он-лайн анкетування було опитано 843 особи. Опитування було проведено фахівцями ГО «Інститут громадської експертизи» у межах

виконання проекту «Екстрена допомога для ВПО та родин військовослужбовців у Дніпропетровській області», що виконується у рамках проекту «Спілкуйся та дій» Громадянської служби миру (CPS) за рахунок проектних коштів Німецького товариства міжнародного співробітництва (GIZ).

Завдання дослідження: визначення статусно-демографічних характеристик внутрішньо переміщених осіб, які прибули до вибраних для опитування територіальних громад; уточнення намірів опитуваних щодо подальшого перебування в приймаючих громадах; оцінка потреб ВПО у різних видах допомоги й підтримки; конкретизація сфер життя в громаді, які, з точки зору ВПО, потребують покращення; формулювання на основі отриманих емпіричних даних рекомендацій щодо покращення умов перебування ВПО у приймаючих громадах.

Більшість опитаних ВПО – жінки; їх частка варіює від 67,3% (Васильківська громада) до 83,0% (Могиливіська громада); люди молодого і середнього віку превалюють: їх частка перевищує 60,0% (найменшою вона є у Могиливіській громаді – 67,3%, найбільшою – у Царичанській – 83,0%). Значна кількість ВПО перебували в приймаючих громадах з неповнолітніми дітьми (це 41,3% всіх опитаних в Царичанській громаді, 56,6% – в Троїцькій, 36,6% – в Васильківській, 42,6% – в Могиливіській).

Серед територій, з яких сім'ї виїхали до Дніпропетровщини з початком війни, представлені практично всі регіони, які були охоплені активними бойовими діями чи які перебували під постійними обстрілами або ж у тимчасовій окупації, окрім північних. Найбільша кількість опитаних переселенців прибули з Донецької області – понад 70% (наприклад, у Васильківській громаді частка мешканців Донеччини дорівнювала на момент опитування 72,2%, кожен десятий з прибулих був з Запорізького регіону, 7,3% – з Луганщини, 5,2% – з Харківщини, 3,6% – з Дніпропетровщини; 1,2% прибули з Київської та Херсонської областей і АР Крим). Серед прибулих до Царичанської громади були також мешканці Миколаївщини та Одещини. Вочевидь, напрямок вимушеного механічного руху визначається: міркуваннями географічної близькості регіону і, безпосередньо, громади призначення по відношенню до попереднього місця проживання; можливостями розселення у родичів, знайомих, які проживають у більш безпечних регіонах (громадах); суб'єктивною оцінкою безпекової ситуації на тих територіях, які не охоплені активними бойовими діями і тому розглядаються як можливе місце призначення.

Акцентуємо увагу на потребах ВПО у конкретних послугах на рівні громади. На підтримку в пошуках роботи розраховували в різних громадах від

третини до чверті опитаних. Невисоку, в середньому, орієнтованість опитаних на підтримку у працевлаштуванні можна пояснити тим, що суттєва частка прибулих працездатного віку – це жінки з неповнолітніми дітьми, в тому числі перебуваючі у відпустці по догляду за дитиною до трьохрічного віку. Крім того, частина ВПО вже знайшли роботу на новому місці проживання або продовжують працювати (мова йде про віддалену зайнятість й використання онлайн-ресурсів); ще якась частина людей працездатного віку готові шукати роботу самотужки, розраховуючи на власні сили, допомогу друзів, знайомих.

Націленість на пошук роботи за підтримки громади корелює з намірами ВПО залишитися в громаді або ж повернутися додому: відсоток націлених на працевлаштування (на допомогу в пошуку роботи) серед плануючих проживати в громадах на постійній основі або до закінчення військових дій є вищим (40,6% та 31,0% відповідно), ніж серед тих, хто планує повернутися додому або їхати далі (15,4%). В цілому по вибірці бажання їхати в іншу місцевість в межах України або за кордон виявили лише 1,2% опитаних. 80,1% планували залишитися в приймаючій громаді до закінчення бойових дій, 11,6% – назавжди, 7,1% виказали намір в найближчій перспективі повернутися додому.

Аналізуючи наміри ВПО працездатного віку шукати роботу в громаді або використовувати інші джерела засобів для існування слід враховувати наявність для них державних соціальних гарантій і можливості отримання фінансової та гуманітарної допомоги від міжнародних організацій. Крім того, місцева влада й громадськість, небайдужі до потреб ВПО мешканці докладають активних зусиль зі сприяння налагодженню життя цих людей на новому місці, сприяючи задоволенню їх гуманітарних і соціальних потреб. Вочевидь, для певної частини опитуваних той обсяг допомоги, який вони отримують не залежно від статусу на ринку праці, є цілком достатнім і не мотивує до активних пошуків роботи. Для тих, хто перебував у складних життєвих обставинах до переїзду, процес адаптації до нових умов відбувається більш тривало і непросто, подекуди потребує додаткових зусиль з боку фахівців зі сприяння подоланню СЖО і налагодженню повноцінного життя на новому місці. Посилення в зазначених категорій сімей спроможності самостійно розв'язувати поточні нагальні проблеми, подолання залежності від гуманітарної допомоги, задіювання власного трудового потенціалу є невід'ємним етапом процесу їх соціальної інтеграції в життя громади.

Ті, хто активно націлений на підтримку громади у пошуку роботи або не проти її отримати, переважно мають середню спеціальну (фахову передвищу) та вищу освіту. Таким чином, освітньо-професійний потенціал тимчасових мешканців приймаючих громад є достатньо високим. Найбільша кількість респондентів, націлених на трудову зайнятість і підтримку громади в цих

питаннях, працювали в фінансовій сфері (економісти, бухгалтера, фахівці зі страхування, обліку, аудиту), сферах обслуговування, комунального господарства, транспорту і механізації, в сфері освіти (дошкільної, середньої, фахової передвищої, вищої), охорони здоров'я, юриспруденції. Можна припустити, що різноманітність фахових компетенцій ВПО, бажаючих працевлаштуватися, дозволить певним чином компенсувати існуючу на локальному ринку праці нестачу фахівців (наприклад, педагогів, лікарів, соціальних працівників та ін.). З іншого боку, можливою є переорієнтація ВПО – шукачів роботи – на інші сфери діяльності, в першу чергу суміжні з їх фаховою спеціалізацією.

Позначається на планах ВПО щодо працевлаштування і місце їх безпосереднього розміщення; ті хто живе на значній відстані від найближчих населених пунктів, районного центру та не має власного транспорту, позбавлені можливості працювати за межами свого місця перебування.

Кожен десятий опитаний зазначив, що планує займатися підприємництвом, при цьому майже всі з цієї категорії потребують підтримки з боку громади у відкритті власної справи. Конкретизуючи, в якій саме формі вони очікують підтримки для підприємництва, респонденти найбільш часто зазначали «юридичні консультації», «навчання», «фінансування», «приміщення», «обладнання».

Ключовим завданням дослідження було визначення найнагальніших потреб ВПО з метою їх якомога більш повного і оперативного задоволення силами громади. У таблиці 1 наведений результат ранжування потреб опитаних ВПО.

Таблиця 1

**Розподіл відповідей на питання
«Чи потрібна Вам допомога у вигляді ...»**

Види допомоги	п	ранг
Продуктів харчування	696	I
Засобів гігієни	593	II
Одягу, взуття	402	III
Ліків	393	IV
Житла	345	V
Влаштування до дитсадка, школи; гуртків, майстер-класів, підручників, гаджетів для навчання, доступу до інтернету	134	VI
Юридичної допомоги	75	VII
Психологічної допомоги	62	VIII
Посуду, постілі	47	IX
Палива	27	X

Очевидно, найнагальнішими потребами осіб, які вимушені були залишити власні домівки, подекуди без найнеобхідніших речей, й, можливо, не маючи при собі достатньої грошей, є потреби в продуктах харчування, засобах гігієни, одязі, взутті та медикаментах. Завдяки тому, що місцева влада й громада забезпечують розселення ВПО або ж вони самостійно знаходять можливості поселення, в тому числі у родичів, друзів, знайомих, під час опитування потреба в житлі актуалізувалася не як першочергова (посідає п'яте місце у ранжованому переліку видів допомоги, якої вони потребують); у переважній більшості випадків, коли опитувані вказували на потребу в житлі, малося на увазі проживання без оплати вартості оренди. Що стосується умов проживання, які створені для прибулих з інших областей, то під час опитування було отримано пропозиції щодо їх покращення.

Дві третини опитаних ВПО потребували створення або покращення можливостей для самостійного готування їжі: обладнане місце готування, мікрохвильова піч, кухонний інвентар і приладдя для вживання їжі; техніку для зберігання їжі. Кожен третій вказав на потребу в обладнанні місця для прання та в створенні умов для сушіння і прасування одягу та білизни. Кожен четвертий нагально потребує покращення умов для нічного відпочинку – влаштування спального місця (ліжко, матрац, подушки, ковдри, постільна білизна). Для кожного десятого актуальним є покращення доступу до медичної допомоги, для кожного п'ятого – забезпечення питною водою (побутові фільтри води, доставка питної води тощо).

На нагальність потреби у житлі впливають наміри опитуваних залишитися в громаді на час бойових дій чи назавжди або ж їхати далі. Якщо серед тих, хто планує повернутися додому або їхати в інше місце чи країну потребу в житлі мають лише 30,8%, то серед тих, хто розраховує залишитися на більш тривалий час чи назавжди, розраховують на виділення житла 62,8% та 62,5% респондентів відповідно. Більша частина потребуючих житла ВПО націлені на безкоштовне проживання в ньому, водночас 4,7% опитаних зазначили, що готові за нього сплачувати (при цьому, як правило, уточнювалося, що вартість повинна бути доступною й враховувати реальну спроможність своєчасної оплати). Серед тих, хто планує залишитися в громаді назавжди, частка готових сплачувати за житло є вищою і дорівнює 15,6%.

Для ВПО, які прибули до громад Дніпропетровщини з неповнолітніми дітьми, актуальним є влаштування дітей до дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, до гуртків, створення можливостей для повноцінного онлайн навчання (надання необхідних гаджетів, підручників, доступу до інтернету), сприяння в проходженні майстер-класів як дітьми, так і дорослими членами сімей ВПО.

Юридична допомога, якої потребують опитувані, стосується таких питань: оформлення (відновлення) документів; визнання юридичного факту; представництво інтересів; проходження МСЕК; не виплати соціальної допомоги; компенсація втраченого в зв'язку з війною майна; оформлення пенсії; стягнення аліментів; неможливість отримати виплати з земельного паю, що знаходиться на окупованих територіях та інші.

Лише невелика частка опитаних (по різних громадах вона складала від 5,3% до 19,2 %) зазначили, що їм або їх дітям чи близьким потрібна психологічна допомога у вигляді індивідуального консультування, психологічного тренінгу, психологічної просвіти. Цей показник може вказувати як на те, що значна частина ВПО демонструє високу психоемоційну ресурсність і здатність спиратися у долати труднощі на підтримку тих, хто поруч, так і на заперечення існуючих психологічних проблем або ж їх можливості. Не кожен, хто зіштовхнувся з жахами війни, здатний розпізнати небезпечні психоемоційні реакції (свої або близьких), тому вкрай важливою є системна діагностична робота з раннього виявлення цих небезпек з подальшим втручанням у вигляді надання соціальних і психологічних послуг фахівцями з соціальної роботи, психологами, педагогами, а за необхідності – й медичними працівниками.

Окремо слід наголосити на проблемі транспортного сполучення між населеними пунктами громад: на важливість цієї проблеми та на погану якість автомобільних шляхів вказав кожен четвертий опитаний. Ефективне розв'язання даної проблеми означатиме не тільки збільшення комфорту переміщень мешканців громади, але й, в цілому, сприяння їх мобільності та доступності для них сервісів та робочих місць в межах району і області.

Респонденти, маючи можливість надавати розгорнуті відповіді на відкрите питання щодо заходів на рівні громади, здатних покращити якість життя ВПО, висловлювали стосовно цього свої побажання. Не зважаючи на загальну достатньо високу задоволеність станом розв'язання проблем, з якими доводиться зіштовхуватися на новому місці, та щирим словам подяки представникам місцевої влади, громадськості, мешканцям, опитувані вказували на нагальність таких заходів:

- збільшення величини соціальних виплат ВПО («щоб вистачало на опалення, оплату проживання»);
- покращення складу і збільшення наборів гуманітарної допомоги («на чотирьох моїх дітей не вистачає: дитині потрібна білизна, носки, ручки, зошити: більша частина грошей йде на сплату комуналки»);
- покращення стану розв'язання житлової проблеми та поліпшення житлово-побутових умов («потрібно житло»; «треба більше варіантів житла

для оренди», «можливості проживання в хоча б у тимчасовому мобільному житлі», «мешкаю в будинку, непридатному для проживання», «пошкоджений газопровід – в будинку немає опалення і можливості готувати їжу»), зниження тарифів на опалення; передбачення можливості кредитування житла / оренди з можливістю викупу житла; облаштування приміщень меблями, побутовою технікою (телевізори, мікрохвильові печі, пральні машини, холодильники, праски);

- покращення якості мобільного зв'язку та інтернету;
- покращення умов для он-лайн навчання дітей (підручники, гаджети – планшети, ноутбуки), відкриття дитячих садочків («якщо б дитячий садочок працював, я б вийшла на роботу»);
- організація спільного дозвілля (гуртки, зустрічі, екскурсії);
- забезпечення ВПО, які цього потребують, робочими місцями («більше робочих місць з гідною зарплатою»);
- збільшення кількості і забезпечення доступності торгівельних точок (кіоски, магазини, супермаркети);
- розширення спектру медичних послуг в районних центрах, збільшення кількості фахівців та діагностичного обладнання;
- покращення поінформування про різні аспекти життя в громаді та можливості отримання гуманітарної допомоги.

Часто у відповідях респондентів, замість пропозицій, скарг, містився відзив «все влаштовує» та «дуже вдячні за надану допомогу», а також побажання, щоб війна закінчилася якнайскоріше.

Висновки. Дослідження показало, що внутрішньо переміщені родини, які знайшли прихисток в громадах Дніпропетровської області, демонструють, переважно, активну позицію у доланні тих викликів, з якими зіткнулися. Багато в чому це пов'язане з відповідальним ставленням до проблем ВПО з боку місцевої влади й громадськості (більшість опитаних вказали на вагому підтримку, яка була їм надана як офіційними інстанціями, так й громадськими структурами й місцевими мешканцями). З врахуванням високого потенціалу самостійності і активності ВПО в ставленні до виникаючих проблем важливо використовувати техніки наснаження – підтримувати і підсилювати їх спроможність долати труднощі, а також розвивати важливі компетенції через юридичні консультації, психологічну просвіту, групи зустрічей з метою обміну наявним досвідом розв'язання типових проблем. Окреслена система активностей може бути забезпечена шляхом створення Центру підтримки ВПО, в якому працюватимуть спеціально навчені фахівці державних служб (на засадах добровільності) та волонтери, в т.ч. самі ВПО. За необхідності працівники Центру переадресовуватимуть ВПО до організацій, які надають

гуманітарну допомогу та інші види підтримки ВПО. Опитування дозволило виявити серед ВПО тих, хто налаштований на активну участь у різних місцевих ініціативах – в межах свого вільного часу і, переважно, професійних компетенцій, які є достатньо різноманітними.

Відповідаючи на питання «Як, на Вашу думку, Ви можете бути корисним у громаді?» респонденти зазначали: «Якщо знадобиться, завжди допомогу, чим зможу», «Можу допомагати як волонтер», «Можу, хоча не знаю, як саме...», «Готовий надати будь-яку допомогу». Це відкриває можливість для самих ВПО та громади в цілому використовувати їх особисті і професійні ресурси задля розв'язання спільних проблем і завдань. Центр підтримки ВПО за сприяння фахівців різних служб та установ, зокрема, закладів освіти і культури, може бути осередком організації змістовного дозвілля для мешканців громад (під час опитування було сформульовано запит на дозвіллієві заходи – спільне проведення вільного часу, екскурсії, майстер-класи і т.п.). Впровадження подібних проектів дозволить: спрямувати потенціал постійних мешканців громади та ВПО на розв'язанні спільних проблем; здійснювати моніторинг потреб вимушених переселенців та місцевої громади; посилити соціальну згуртованість на рівні громади.

Окремо слід підкреслити важливість надання ВПО психологічних послуг: не зважаючи на невисокий рівень усвідомлення цієї потреби, об'єктивно вона є дійсно невідкладною у більшості випадків, коли мова йде про вимушене територіальне переміщення, викликане війною. Виходячи з недостатньої кадрової укомплектованості місцевих соціальних і психологічних служб фахівцями з кризового консультування, травмотерапії, спеціалістами по роботі з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах, доцільним є залучення до діагностичної і консультативної роботи за цим напрямком волонтерів спеціалізованих громадських організацій.

Для інформування ВПО стосовно існуючих програм допомоги, послуг доречно залучати спеціалістів установ соціального захисту, закладів освіти, центрів соціальних служб, ДСНС, кризових центрів, медичних закладів, служб зайнятості. Сферою, в якій необхідно є активізація потенціалу самих ВПО задля покращення їх становища, можна вважати сферу зайнятості та підприємницьких ініціатив. Зважаючи на те, що кожен десятий орієнтований на відкриття власної справи, важливим є фаховий і волонтерський супровід підприємницьких ініціатив ВПО через: надання юридичних консультацій, проведення мотиваційних зустрічей, тренінгів, вебінарів, майстер-класів з основ підприємництва, складання бізнес-планів; обмін досвідом з питань ведення бізнесу з залученням підприємців районів проживання ВПО; інформування про грантодавців і можливості отримання фінансування на

власні бізнес-проекти. Суб'єктами супроводу майбутніх підприємців з числа ВПО та постійних мешканців громади можуть бути фахівці державних служб зайнятості та неурядових організацій, підприємці громади. Важливим є інформаційне і рекламне забезпечення відповідної діяльності, створення нових і задіювання наявних інформаційних ресурсів (сайти, сторінки в Фейсбуці, групи в месенджерах, місцеве радіо і телебачення) для поінформування з питань передбачених заходів, поширення досвіду, приєднання до нових і вже впроваджуваних ініціатив, пошуку матеріальних і фінансових ресурсів для їх реалізації. Ефективне розв'язання проблем зайнятості і самозайнятості на рівні громади через підтримку і реалізацію ініціатив ВПО, місцевих мешканців державними установами, донорськими і громадськими організаціями – це не тільки внесок в соціально-економічний розвиток громади, але й надання вимушеним переселенцям можливості вести повноцінне й активне життя, інтегруючись у громаду на засадах здорової конкуренції.

Література:

1. Менеджмент волонтерських програм: посібник для підготовки менеджерів волонтерських програм / За заг. ред. Т.І. Сила, Т.Л. Лях; авт. кол.: Т.Журавель, Т.Лях, К.Пука та ін. Київ: ФОП Буря О.Д., 2020. 174 с.
2. Посібник із визначення потреб населення об'єднаної територіальної громади у соціальних послугах: практичні рекомендації / Програма «Радник», Посольство Великої Британії в Україні. Київ, 2019, 72 с.
3. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства / О. Пищуліна, В. Юрчишин, К. Маркевич та ін. Київ: Центр Розумкова, 2022. 277 с.
4. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Мельник Л.А. та ін. ; за ред. Волинець Л.С. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.
5. Практики взаємовідносин, конфлікти та тригерні теми серед українських ВПО та приймаючих громад, а також репатріантів та місцевих громад: звіт дослідження / ТОВ «Інфо Сепієнс Інтернешнл»; БФ «Право на Захист». Київ, 2022.
6. Опір агресору, волонтерство, обстріли інфраструктури: як війна вплинула на життя українців: звіт за результатами опитування / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва; соціологічна служба Центру Разумкова за підтримки програми MATRA (13 - 21 грудня 2022 року). URL: <https://dif.org.ua/article/opir-agresoru-volonterstvo-obstrili-infrastrukturi-yak-povnomasshtabna-viyna-vplnila-na-zhittya-ukraintsiv>
7. Ставлення до біженців, ВПО, до російськомовних громадян та до деяких інших категорій населення України: пресреліз (підготовлений В. Паніотто, 30 березня 2023 р.). URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports>
8. Українці та війна / Ін-т соціології; Власна думка: аналітичний звіт; квітень 2022 р. URL: https://i-soc.com.ua/assets/files/news/2022/zvit_170422.pdf

References:

1. Zhuravel, T.V., Liakh, T.L., Kolosiuk, V.Iu., Pukha, K.V., Yankovets, V.V., (2020). *Menedzhment volonter skykh prohram: posibnyk dlia pidhotovky menedzheriv volonter skykh prohram* [Management of volunteer programs: a guide for training managers of volunteer programs]. T.I. Sylva, T.L. Liakh (Ed); Kyiv: FOP Buria O.D. [in Ukrainian].

2. Posibnyk iz vyznachennia potreb naseleattia obiednanoi terytorialnoi hromady u sotsialnykh posluhakh: praktychni rekomendatsii [Guide to identifying the needs of the population of the united territorial community in social services: practical recommendations] (2019). Kyiv: Prohrama «Radnyk», Posolstvo Velykoi Brytanii v Ukraini [in Ukrainian].
3. Pyshchulina, O., Yurchyshyn, V., Markevych, K., Mishchenko, M., Dobrovolskii, D. (2022). Sotsialno-ekonomichni ta humanitarni naslidky rosiiskoi ahresii dlia ukrainskoho suspilstva [Socio-economic and humanitarian consequences of Russian aggression for Ukrainian society]. Kyiv: Tsentr Rozumkova [in Ukrainian].
4. Hrudii, M.A., Melnyk, L.A., Ostapchuk, H.V., Pylypas, Yu.V., Semenko, I.M. (2015). Psykhosotsialna dopomoha vnutrishno peremishchenym ditiam, yikhnim batkam ta simiam z ditmy zi Skhodu Ukrainy : posibnyk dlia praktykiv sotsialnoi sfery [Psychosocial assistance to internally displaced children, their parents and families with children from Eastern Ukraine: manual. for practitioners of the social sphere]. L.S.Volynets (Ed). Kyiv: TOV «Vydavnychiy dim «Kalyta» [in Ukrainian].
5. Praktyky vzaiemovidnosyn, konflikty ta tryherni temy sered ukrainskykh VPO ta pryimaiuchykh hromad, a takozh repatriantiv ta mistsevykh hromad: zvit doslidzhennia [Relational practices, conflicts and trigger themes among Ukrainian IDPs and host communities, as well as returnees and local communities: research report] (2022). Kyiv: TOV «Info Sapiens Interneshnl»; BF «Pravo na Zakhyst» [in Ukrainian].
6. Opir ahresoru, volonterstvo, obstrily infrastruktury: yak viina vplynula na zhyttia ukraintsiv: zvit za rezultatamy opytuvannia. [Resistance to the aggressor, volunteering, shelling of infrastructure: how the war affected the lives of Ukrainians: a report based on the results of the survey]. (2022). Kyiv: Fond «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva; sotsiolohichna sluzhba Tsentru Razumkova za pidtrymky prohramy MATRA. URL: <https://dif.org.ua/article/opir-agresoru-volonterstvo-obstrily-infrastruktury-yak-povnomasshtabna-viyna-vplynula-na-zhittya-ukraintsiv> [in Ukrainian].
7. Stavlennia do bizhentsiv, VPO, do rosiiskomovnykh hromadian ta do deiakyykh inshykh katehorii naseleattia Ukrainy: presreliz. [Attitudes towards refugees, IDPs, Russian-speaking citizens and some other categories of the population of Ukraine: press release]. Kyiv: Kyivskyi mizhnarodnyi instytut sotsiolohii. (2023). URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports> [in Ukrainian].
8. Ukraintsi ta viina: analitychnyi zvit. [Ukrainians and war: report]. (2022). Kyiv: In-t sotsiolohii; Vlasna dumka: URL: https://i-soc.com.ua/assets/files/news/2022/zvit_170422.pdf [in Ukrainian].